

Barn som er utsatt for overgrep, blir ofte tause. Men de har klær og eiendeler som bærer på vonde historier. Her er to av dem.

TEKST: EVA KYLLAND

Hvis sparkebuksa kunne snakke

Marius var ikke mer enn fire måneder den gangen. Han ble født med astma og bronkitt. En morgen lå han på stallebordet og hadde fått ny bleie. Den lille gutten lå på blått teppe, nesten som en fugleunge. Plutselig fikk han astmaanfall. Pappaen kom inn fra stua og ropte: «Den guttungen skulle ikke ha levd. Han kommer vi til å få masse utgifter på.»

Omtrent slik ville historien til Marius begynt dersom sparkebuksen hans kunne snakke. Den er nemlig blant de tause vitnene som de siste årene har reist land og strand rundt med utstillingen «Hvis klær kunne fortelle».

Utstillingen viser klær fra barn som har blitt utsatt for vold og overgrep. Fagpersonene bak utstillingen er Siri Søfteland og Øivind Aschjem som også har skrevet bok om temaet.

Marius, som av hensyn til familien ikke ønsker å ha etternavnet sitt på trykk, er en av dem som bidrar i utstillingen og boka.

Han er i dag 25 år, med en tung overgreps-historie bak seg som det tok mange år å fortelle. Faren ble til slutt dømt til ni års ubetinget fengsel, i tillegg til vold mot to ektefeller.

TRUET TIL TAUSHET

Det første overgrepet skjedde da Marius var seks år. Den lille guttens skam og skyldfølelse var stor. Han forteller at han betrodde seg til bamsen sin. Den ville ikke si det videre.

Faren klarte nemlig å true sønnen til taushet.

– Det skumleste var når han sa at han ville drepe mamma. Den trusselen fikk meg til å tie, selv om jeg mange ganger tenkte på å fortelle, sier Marius.

På skolen var det vanskelig å følge med.

– Ordene fra læreren nådde ikke helt inn til meg. Den sinte stemmen til pappa og det redde ansiktet til mamma tok for mye plass. Jeg var stille, gikk mye for meg selv. Den beste beskrivelsen er vel at jeg var en elev som gikk under radaren.

Ni år gamle Marius begynte å beskytte moren mot farens slag. Straffen første gang var å bli kastet med full kraft mot en vegg. En dag satt Marius ved et tjern og skar seg over håndledet med en kniv.

Mange år senere spør terapeuten hans:

«Hvorfor?»

– Ved å skjære meg med smørkniven ønsket jeg å oppnå en bekreftelse på at det var jeg som eide kroppen min. Når pappa slo meg og

«HVIS KLÆR KUNNE FORTELLE»

- ☉ Denne gule sparkebuksa er en del av utstillingen «Hvis klær kunne fortelle», som har reist rundt i landet siden 2012.
- ☉ Gjennom klær, dukker, bøker og andre gjenstander som har tilhørt små utsatte barn, fortelles historier om lengsel etter beskyttelse.
- ☉ Utstillingen er drevet av organisasjonen Reddesmå.no, med fagpersonene Øyvind Aschjem og Siri Søfteland i spissen.
- ☉ Høsten 2016 ble boken med samme navn som utstillingen gitt ut.
- ☉ Der forteller blant annet eieren av den gule sparkebuksa, Marius, sin historie.

«Den beste beskrivelsen er vel at jeg var en elev som gikk under radaren».

misbrukte meg seksuelt, var det fysisk vondt, men respekterte heller ikke at jeg var meg. Ved å kjenne smerten av smørkniven tok jeg tilbake kroppen min, forklarer han i boka.

ETTERFORSKER STILTE SPØRSMÅL

Foreldrene skilte etter hvert lag. Etter en helg hos faren da Marius var 16 år, spurte moren hvordan han hadde hatt det.

– Greit, svarte han.

Det han ikke fortalte, var at han hadde sittet i et kott den helgen. En lang helg hvor Marius ble utsatt for vold og seksuelle overgrep. I kottet prøvde han å ta sitt eget liv. Orket ikke mer.

Til terapeuten sin Øivind Aschjem, som Marius hadde gått til siden han var tolv, fortalte han om volden og selvmordforsøket. Men ikke om det seksuelle misbruket.

Marius brøt kontakten med faren og søkte seg til en videregående skole lenger borte.

Der fortalte han også helsesøster om volden.

Hun anbefalte Marius å anmelde faren.

Til slutt var det en etterforsker i politiet som leste kroppsspråket til tenåringen og spurte om han var utsatt for mer enn vold. Da sprakk Marius og fortalte alt.

EN OVERLEVER

Øivind Aschjem kaller Marius «en overlever». De to har blitt venner og samarbeider om ulike arrangementer.

– Marius sier alltid til barn: Du må fortelle.

De aller fleste barn som lever i familier der det foregår krenkelser, gjør mye for å være som alle andre. De vil – og vil ikke fortelle. Alle barn bør bli invitert til å snakke med for eksempel helsesøster. Og fagpersoner må være modige i sine møter med barn, våge å stille de vanskelige spørsmålene, sier Aschjem, som er psykiatriske sykepleier.

Siri Søftestad, sosionom med doktorgrad i utviklingspsykologi, har i mer enn 20 år jobbet med å øke kunnskapen vår om vold og overgrep mot barn. Søftestad og Aschjem har startet nettstedet reddesma.no fordi de er opptatt av at de minste må få hjelp.

– Vi vet at mishandling av barn ofte begynner når de er veldig små, og vi vet mye om hvor sårbare disse barna er, sier Søftestad.

Og jo yngre barna er når de får beskyttelse, jo mindre blir skadene, ifølge de to terapeutene.

Søftestad påpeker at det er viktig å være oppmerksom på barn med uttrykk som viser at de ikke har det bra.

– De som ikke oppfører seg spesielt sympatisk, eller barn med en uro og manglende konsentrasjon. Kan det være alvorlige grunner til oppførselen? Ta på de brillene som kan se dette, oppfordrer Søftestad.

Hovedkilden til intervjuet med Marius er Øivind Aschjem og er hentet fra **Den lange reisen, portrett av en overlever** i boka **Hvis klær kunne fortelle**. Universitetsforlaget 2016.

FOTO: EVA KYLLAND

MARIUS' HISTORIE: Da boken «Hvis klær kunne fortelle» ble lansert, delte Marius fra livet sitt.

Først da Guro var i 30-årene kom minnene om overgrep

Ingen spurte hvorfor Guro var taus

FOTO: PRIVAT

Jeg var engleblid og veldig stille da jeg begynte i førsteklasse. Jeg svarte helst «vet ikke» med lav stemme og snudde meg vekk. Når jeg ble bedt om å si navnet mitt, sa jeg navnet til den jenta som hadde svart før meg. Jeg var ikke noe, forteller Guro Wendelbo.

I dag er hun 55 år, utdannet barnevernspedagog og ansatt i Mandal kommune. Der har hun blant annet arbeidet med å få FNs barnekonvensjon inn i kommunal planlegging. Hun leder Forum mot seksuelle overgrep og hun koordinerer utleie av utstillingen «Hvis klær kunne fortelle».

Guro bidrar i boka og utstillingen med minner fra sin egen barndom; de to steinene som hun kalte Hunin og Munin, gravde hun ned sammen med flere andre gjenstander – for å glemme.

SLUTTET Å SNAKKE

Halvannet år før skolestart sluttet Guro å snakke. Det var en måte å stenge ute den mest traumatiske hendelsen på, forteller hun i ettertid. Hun skal ha vært vitne til en alvorlig hendelse, truet til taushet og selv blitt utsatt for vold og seksuelle overgrep.

Overgriperen som Guro forteller om, er død. Saken er tidligere anmeldt, men henlagt av

«Jeg hadde rast sammen, mens overgriperen og verden utenfor gikk videre som om ingenting hadde hendt».

FOTO: EVA KYLLAND

DAGBØKER: For Guro Wendelbo ble dagbøkene en trøst. Slik er det fortsatt.

politiet fordi hendelsene var strafferettslig foreldet.

Historien bygger på hennes egne minner, som begynte å trenge seg fram da hun var i midten av 30-årene.

– RAST SAMMEN

Ett av minnene er fra da Guro var ti år. Hun ble funnet av et nabopar i skogen nær hjemmet, med blødninger fra underlivet, istykkerrevet kjole og merker på halsen.

Hun minnes lukten av alkohol og hvitløk fra overgriperen, og følelsen av panikk. – Noen i familien må ha ringt til naboen, sier hun i dag.

Guro ble kjørt til legen. Så ble hun lagt inn på sykehus, for deretter å bli sendt hjem igjen.

Dette skjedde en gang til. Innleggelse, så hjem igjen.

– Jeg er ikke god nok, tenkte jeg på den tida.

– Jeg klarte ikke late som alt var greit etter at jeg var blitt voldtatt. Jeg hadde rast sammen, mens overgriperen og verden utenfor gikk videre som om ingenting hadde hendt. I magen min kjente jeg at en stor, svart klump lå og verket. Øynene mine skrek. Stemmen gråt. Slik følte jeg meg en tid.

– I ettertid tenker jeg at fagfolk skulle oppfattet, selv om jeg ikke sa rett ut hva som skjedde. Jeg hadde ikke ord fordi jeg mistet dem når jeg følte meg truet. Og barn har en veldig stor lojalitet til familien sin, sier hun.

Guro forteller at moren var omsorgsfull, men at hun ikke kunne beskytte henne mot overgrep. Selv søkte Guro beskyttelse i eventyrene, som i det å tro på Askepott eller at musikkens skytshelgen Santa Cecilia skulle beskytte henne.

Men hun slet med konsentrasjonen, slik mange overgrepsutsatte barn gjør. Hun var skvetten, snublet lett og klarte ikke å få med seg kroppen. Idrettsdager var et mareritt.

FIKK BESKJED OM Å SKRIVE

Den eneste som viste at han var i nærheten av å se Guros smerte, var sjåføren i bygda. Hun hadde banket på døra hans en gang hun var redd.

I ettertid tror Guro han var en sånn voksen som oppfatter mer enn folk aner.

En dag kom sjåføren med ei dagbok. Den gav han til Guro og sa: «Skriv!»

Og skrive gjorde hun, så blekket sprutet. Hun satte ord på opplevelsene. Hun forteller at ordene holdt henne oppe og ga trøst. Ordene, formulert i mange små notatbøker, gjemte hun under en liten pram nedenfor hjemgården.

Guros mest knusende minne er fra da overgriperen avslørte gjemmestedet med de hemmelige ordene.

FOTO: PRIVAT

MINNER: Steinene Hunin og Munin ble viktige minner for Guro Wendelbo.

– Han kalte det et rottereir, bandt meg fast, voldtok meg og reiv bøkene i stykker.

Etterpå samlet hun sammen papirbitene. Hun lovt seg selv at en dag skulle hun finne tilbake til ordene.

– EKSTREM FORM FOR FORTRENGNING

Å glemme ble nødløsningen for Guro. Slik overlevde hun, selv om overgrepene fortsatte.

Da minnene begynte å trenge seg på i voksen alder, ble hun syk og trengte mye hvile. Hun fikk diagnosen posttraumatisk stresslidelse og anamnestisk syndrom, som er en hukommelseslidelse.

Med hjelp av psykiater Tor Gamman jobbet

hun med å huske, gikk gjennom hendelsesforløp, igjen og igjen, helt til det ble forståelig.

– Personer som har opplevd overgrep og må leve med overgriper, blir utsatt for så sterke belastninger at de ofte dissosierer. Det er en ekstrem form for fortrenning og forårsaker ofte et slags fragmentert hukommelsestap. De husker bare enkeltepisoder, sier Tor Gamman, som uttaler seg på generelt grunnlag.

– Dissosiasjon har sin funksjon i øyeblikket. Når overgrepene opphører og personen skal gå videre i livet, bruker hun eller han mye energi på å holde det fortrenge materialet ute av bevisstheden. Da har personen ofte lite krefter til annet, sier psykiateren.